

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

The 5th STOU Graduate Research Conference**ปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี**
Factors Affecting Integrated Agriculture of Farmers in Ban Na San District, Surat Thani Provinceจรีพร เพชรจิต (Jareporn Phetchit)¹ พงศ์พันธุ์ เขียวหิรัญ (Pongpan Thienhirun)²ลัดดา พิศาลบุตร (Ladda Bhisalbutra)³

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสภาพในการทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร ในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี (2) เพื่อศึกษาปัจจัยและอิทธิพลของลักษณะปัจจัยด้านต่างๆ ที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน (3) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลกับปัจจัยต่างๆ ในการทำเกษตรแบบผสมผสาน ประชากรที่ใช้ได้แก่ เกษตรกรที่ประกอบอาชีพหลักทำสวนยางพาราและทำเกษตรแบบผสมผสาน ในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยตารางของ Taro Yamane ทั้งสิ้น 69,098 คน สุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย ได้จำนวนตัวอย่าง 364 คน สถิติที่ใช้คือ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบไคสแควร์ ผลการวิจัยพบว่า (1) เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุ 40-49 ปี จบการศึกษาประถมศึกษา รายได้ 5,001 - 10,000 บาทต่อปี เฉพาะพืชร่วม สมาชิกในครัวเรือนไม่เกิน 4 คน เกษตรกรมีประสบการณ์ก่อนการทำบ้าง ปลูกไม้ผลมากที่สุด จุดประสงค์เพื่อบริโภคและใช้สอย (2) ปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านกายภาพ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดินบริเวณที่ทำเกษตร ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การทำเกษตรแบบผสมผสานมีความเหมาะสมกับขนาดพื้นที่ถือครอง การใช้แรงงานภายในครัวเรือน ด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การสนับสนุนแรงงานปลูกพืชจากครอบครัว (3) ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลกับปัจจัยด้านต่างๆ พบว่า ประสบการณ์มีอิทธิพลต่อด้านกายภาพและเศรษฐกิจ เพศและประสบการณ์มีอิทธิพลต่อด้านสังคมและวัฒนธรรม เกษตรกรมีปัญหาในระดับน้อย ส่วนใหญ่มีปัญหาด้านการขาดความรู้ในการทำเกษตรแบบผสมผสาน

คำสำคัญ: ปัจจัยที่มีอิทธิพล เกษตรแบบผสมผสาน เกษตรกร อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Abstract

The research aims (1) to study conditions in the integrated agriculture. (2) to study the influence of nature and the various factors that affect the integrated agriculture. (3) to determine the relationship between the personal characteristics of the factors in the integrated agriculture. The study population was farmers whose main occupation was rubber plantation and who practiced integrated agriculture in Ban Na San District, Surat Thani Province. The sample size was determined by the square of Taro Yamane of 69,098 people. Simple random selection method. The number of samples 364 people. The statistical methods used were mean, percentage, standard deviation, and chi square. The results showed that most farmers were males between 40-49 years old and had completed primary school. They had annual income from plant products only of 5,001-10,000 baht. Mean number of household members was no more than four people. Most of the farmers had prior experience with integrated agriculture. They planted mostly fruit. The purpose of planting was mainly for consumption/usage in households. Factors affecting to do integrated agriculture of most farmers comprised physical factors include the fertility of the soil around the farm. Economic, i.e. integrated farming is suited to the size of the land holding, they could use household labor. Social and cultural include support from the family. The relationship between the personal characteristics of the various factors that influence the physical and economic experience. Gender and experience influence on society and culture. The problem of farmers is low. Most of the problem is a lack of knowledge of farming influenced.

Keywords: Factor effecting, Integrated Agriculture, Farmer, Ban Na San District, Surat Thani Province

1 นักศึกษาหลักสูตรเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช Lewaung@gmail.com

2 รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช agastpon@stou.ac.th

3 รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช Ladda.Bhi@stou.ac.th

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

The 5th STOU Graduate Research Conference

บทนำ

ยางพาราเป็นไม้ยืนต้น มีถิ่นกำเนิดในป่าเขตร้อน ซึ่งมีฝนตกชุกแถบอเมริกาใต้ ได้แก่ ประเทศบราซิล เปรู โคลัมเบีย เวเนซุเอลา และโบลิเวีย ปี พ.ศ. 2520 Sir Henry Wickham ได้นำเมล็ดยางพาราปลูกที่ปรีก ประเทศมาเลเซีย จำนวน 9 ต้น และอีก 13 ต้น ปลูกที่สวนพฤกษชาติ ประเทศสิงคโปร์ ซึ่งเป็นที่มาของต้นยางพาราในเอเชีย ประเทศไทย พระยารัษฎานุประดิษฐ์ เจ้าเมืองตรัง ได้นำพันธุ์ยางพารา จากประเทศมาเลเซีย มาทดลองปลูกครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2443 ที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง หลังจากนั้นจึงแพร่หลายไปทั่วทั้ง 14 จังหวัดของภาคใต้ และขยายไปสู่ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีความพยายามพัฒนาการทำสวนยางพาราให้เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ

เนื่องจากการนิยมนิยมปลูกยางพาราเป็นจำนวนมาก เพราะยางพาราเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ จนทำให้ผลผลิตยางพาราล้นตลาดและทำให้ราคาของยางพาราลดต่ำ เกษตรกรจึงต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดโดยได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาปรับใช้ โดยการหันกลับมาทำเกษตรแบบผสมผสานแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่งผลให้เกษตรกรสวนยางพารามีรายได้ตลอดทั้งปี และมีรายได้เพิ่มขึ้น และเป็นการสร้างสมดุลให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาด เกษตรกรสามารถนำเอาปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่เสียเงินทองซื้อมา เมื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เกษตรกรก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้บนพื้นฐานของความยั่งยืน โดยมีปัจจัยพื้นฐานสำหรับดำรงชีพที่ผลิตได้เอง ซึ่งการปลูกพืชร่วมยางในพื้นที่สวนยางพารานั้น พืชที่ปลูกต้องสามารถเจริญเติบโตร่วมกับต้นยางพาราได้และไม่ทำให้ผลผลิตน้ำยางลดลง การจะปลูกพืชร่วมยางชนิดใด ต้องคำนึงถึง ผลตอบแทนจากการปลูกพืชร่วมยางแต่ละชนิด ควรเป็นพืชร่วมยางที่เกษตรกรชาวสวนยางคุ้นเคยกับการดูแลบำรุงรักษามาก่อนบ้าง และพืชร่วมยางที่ปลูกต้องไม่กระทบกระเทือนในการปฏิบัติงานในสวนยางพาราต้องไม่มีผลต่อการเจริญเติบโตของต้นยางพาราและต้องไม่ทำให้ผลผลิตน้ำยางลดลง ระบบเกษตรแบบผสมผสานนั้น ถึงแม้เกษตรกรจะมีการดำเนินการกันมาช้านานแล้วก็ตาม แต่ลักษณะของการดำเนินการยังมีความแตกต่างกันไป แล้วแต่การจะนำองค์ประกอบต่าง ๆ มาผสมผสานกันมากน้อยแค่ไหน และผสมผสานในรูปแบบใด อย่างไรก็ตาม การศึกษารายละเอียดเชิงวิชาการในด้านความหมาย ความหลากหลายของรูปแบบในด้านนี้ยังไม่มีมาก เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาด้านกิจกรรมเดี่ยวๆ ไม่ว่าจะเป็นพืช หรือปลาก็ตาม ในวันนี้ได้ทำการศึกษาการดำเนินการเกษตรแบบผสมผสานโดยยึดการแบ่งตามประเภทของพืชสำคัญเป็นหลัก (สถาบันวิจัยและพัฒนา 2555) โดยยึดไม้ยืนต้น คือ ยางพารา เป็นพืชหลัก และผสมผสานกิจกรรม ระหว่างพืชกับพืช ได้แก่ การปลูกพืชร่วมในสวนยางพารา จากการศึกษาถึงคำนิยาม ตลอดจนลักษณะของเกษตรผสมผสาน พบว่า มีคำนิยามที่หลากหลาย มีลักษณะที่ทับซ้อนและคล้ายคลึงกับการปลูกพืชแบบอื่น เช่น การปลูกพืชแซม การปลูกพืชร่วม เป็นต้น สำหรับการศึกษาเรื่องนี้จะใช้คำว่าเกษตรผสมผสาน ตามคำนิยามของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี น่าจะเป็นผลมาจากปัจจัยต่างๆ เช่น ปัจจัยด้านกายภาพ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรกร โดยเฉพาะระหว่างเกษตรกรที่ทำและไม่ทำเกษตรแบบผสมผสาน ทั้งที่เกษตรกรทั้งสองกลุ่มประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ในอำเภอเดียวกัน ความแตกต่างของปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ อาจมีผลต่อเกษตรกรที่ทำและไม่ทำ

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

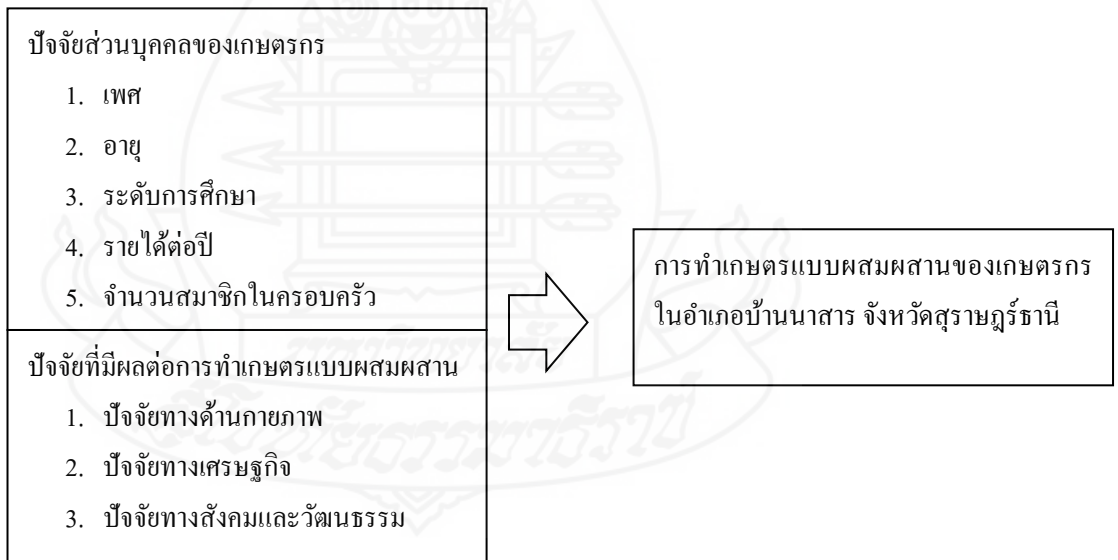
The 5th STOU Graduate Research Conference

เกษตรแบบผสมผสาน ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจการศึกษาในเรื่องของปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรแบบผสมผสานให้เกิดประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับสภาพของเกษตรกรในพื้นที่มากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรทำเกษตรแบบผสมผสานขยายตัวมากขึ้นกว่าปัจจุบันที่ยังมีจำนวนน้อย ก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร รวมถึงการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด คู่มากับการลงทุน และมีประสิทธิภาพดังความต้องการของเกษตรกร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาวะและปัญหาในการทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยและอิทธิพลของลักษณะปัจจัยด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน
3. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกรกับปัจจัยด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในการทำเกษตรแบบผสมผสาน

กรอบแนวคิด

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

The 5th STOU Graduate Research Conference

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรที่ใช้ ได้แก่ เกษตรกรที่ประกอบอาชีพหลักทำสวนยางพารา และทำเกษตรแบบผสมผสาน ในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยตารางของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) จำนวนทั้งสิ้น 69,098 คน ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ได้จำนวน สุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย ได้จำนวนตัวอย่าง 364 คน เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของเกษตรกร ลักษณะคำถามเป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว โดยผู้ตอบแบบสอบถามเลือกตัวเลือกที่ตรงกับตนเอง ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร ลักษณะคำถามเป็นแบบมีคำตอบให้เลือก 4 ระดับ ตั้งแต่สำคัญมาก ถึง สำคัญน้อย โดยให้ผู้เลือกตอบเพียงคำตอบเดียว ซึ่งใช้แบบ Rating Scale 4 ระดับ ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการตัดสินใจทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร ลักษณะคำถามเป็นแบบมีคำตอบให้เลือก ตั้งแต่สำคัญมาก ถึง สำคัญน้อย โดยให้ผู้เลือกตอบเพียงคำตอบเดียว ซึ่งใช้แบบ Rating Scale 4 ระดับ ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำเกษตรแบบผสมผสาน สถิติที่ใช้ คือ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบไคสแควร์

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลและลักษณะการทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรพบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุ 40-49 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่รายได้ต่อปีเฉพาะพืชร่วม 5,001 - 10,000 บาท มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนไม่เกิน 4 คน และในจำนวนนี้เป็นจำนวนสมาชิกเฉลี่ยที่สามารถช่วยทำการเกษตรได้ คิดเป็นร้อยละ 65.66 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน เกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ก่อนการมาทำเกษตรแบบผสมผสานบ้าง ในการทำเกษตรแบบผสมผสานในปัจจุบัน พืชร่วมที่เกษตรกรปลูกในสวนยางพารา สำหรับไม้ผล เป็นลองกองมาก รองลงมาเป็นมังคุดและสะตอ จำนวนใกล้เคียงกัน สำหรับไม้ใช้สอย เป็นไม้ไผ่มากที่สุด รองลงมาเป็น สำหรับผักพื้นบ้าน เป็นผักเหียงมากที่สุด รองลงมาเป็นผักหวานและเนียง จำนวนใกล้เคียงกัน สำหรับสมุนไพร เป็นขมิ้นและดีปลีมากที่สุด รองลงมาเป็น สำหรับไม้ดอกไม้ประดับ เป็นเฟิร์นมากที่สุด รองลงมาเป็นกาหลาหรือดาหลา เกษตรกรปลูกไม้ผลเป็นพืชร่วมที่ปลูกมากที่สุด รองลงมาคือไม้ใช้สอย จุดประสงค์ที่ปลูกพืชร่วมเพื่อบริโภคหลักใช้สอยในครัวเรือนมากที่สุด โดยในปีที่ผ่านมา มีรายได้ต่อปีเฉพาะพืชร่วม 5,001 - 10,000 บาท ซึ่งเกษตรกรมีจำนวนเนื้อที่ปลูกยางพาราทั้งหมด 6 - 10 ไร่ ในจำนวนเนื้อที่ปลูกยางพาราที่ปลูกพืชร่วมมี 6 - 10 ไร่ และจำนวนเนื้อที่เฉลี่ยที่ปลูกพืชร่วม คิดเป็นร้อยละ 83.71 ของจำนวนเนื้อที่ที่ปลูกยางพาราทั้งหมด

2. ปัจจัยด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน ปัจจัยที่มีผลต่อการทำการเกษตรแบบผสมผสาน พบว่า เกษตรกรให้ความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ที่มีผลต่อการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ส่วนใหญ่อยู่ในระดับค่อนข้างมาก ให้ความสำคัญมากที่สุด 5 ลำดับแรกคือ การทำเกษตรแบบผสมผสานจะทำให้ครอบครัวบริโภคอาหารปลอดภัยมากขึ้น, การทำเกษตรแบบผสมผสานทำให้ท่าน

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

The 5th STOU Graduate Research Conference

สามารถพัฒนาการทำเกษตรของท่านได้ดียิ่งขึ้น, การทำเกษตรแบบผสมผสานจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิม, การทำเกษตรแบบผสมผสานสามารถลดค่าใช้จ่ายด้านอาชีพของครอบครัวลงได้ และการทำเกษตรแบบผสมผสานช่วยลดต้นทุนให้ท่านได้ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานที่อยู่ในลำดับท้ายสุด และมีความสำคัญอยู่ในระดับน้อยคือ การทำเกษตรผสมผสานได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชน ปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร(ตารางที่ 1) พบว่า ปัจจัยที่มีผลมากที่สุด คือ ปัจจัยทางด้านกายภาพ ซึ่งให้ความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างมาก รองลงมาคือ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และอันดับสามคือ ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งให้ความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างน้อยทั้ง 2 ด้าน เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานทางด้านกายภาพ โดยภาพรวมมีความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างมาก เมื่อพิจารณา พบว่า เกษตรกรให้ความสำคัญต่อปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานทางด้านกายภาพ อยู่ในระดับค่อนข้างมาก ให้ความสำคัญมากที่สุด 5 ลำดับแรกคือ ความอุดมสมบูรณ์ของสภาพดินบริเวณที่ทำเกษตร, สภาพพื้นที่ที่มีความสูงต่ำเหมาะสม, พันธุ์พืชที่ปลูกต้องมีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่, ความพอเพียงของแหล่งน้ำที่จะใช้ในการปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี, การใช้ประโยชน์พื้นที่ปลูกยางพารา ปลูกพืชร่วมที่เหมาะสมกับพื้นที่ สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานทางด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมมีความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย เมื่อพิจารณา พบว่า เกษตรกรให้ความสำคัญต่อปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานทางด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับค่อนข้างมาก คือ การทำเกษตรแบบผสมผสานมีความเหมาะสมกับขนาดของพื้นที่ถือครอง, การใช้แรงงานภายในครัวเรือนของเกษตรกร ปลูกและดูแลพืชร่วมโดยไม่จ้างแรงงานภายนอก ส่วนข้อที่ให้ความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย คือ ความเหมาะสมของราคาผลผลิต, การได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาครัฐ และให้ความสำคัญในระดับน้อยและเป็นปัจจัยที่เกษตรกรให้ความสำคัญเป็นลำดับท้ายสุดของปัจจัยทั้งหมดคือ การได้รับการช่วยเหลือด้านตลาดจากภาครัฐและเอกชน และปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานทางด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยภาพรวมมีความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย เมื่อพิจารณา พบว่า เกษตรกรให้ความสำคัญต่อปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับค่อนข้างน้อย ส่วนที่ให้ความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างมากคือ การได้รับการสนับสนุนแรงงานปลูกพืชร่วมจากครอบครัว และการได้รับความรู้และประสบการณ์ในการปลูกพืชร่วมจากเพื่อนเกษตรกร ส่วนอื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับค่อนข้างน้อยทั้งหมด

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

The 5th STOU Graduate Research Conference

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย และลำดับที่ของปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานจำแนกตามปัจจัยที่มีผลกระทบ

ปัจจัยที่มีผลกระทบ	ระดับความสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน			
	ค่าเฉลี่ยระดับ ความสำคัญ	ค่าส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ความหมายของค่าเฉลี่ยระดับ ความสำคัญ	ลำดับที่ของระดับ ความสำคัญ
1. ด้านกายภาพ	2.86	0.57	ค่อนข้างมาก	1
2. ด้านเศรษฐกิจ	2.28	0.47	ค่อนข้างน้อย	3
3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม	2.37	0.52	ค่อนข้างน้อย	2

3. ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกรกับปัจจัยด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน

3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกรกับปัจจัยด้านกายภาพที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน (ตารางที่ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานกับปัจจัยด้านกายภาพที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน พบว่า ประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานมีอิทธิพลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร

ตารางที่ 2 แสดงผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของเกษตรกรกับปัจจัยด้านกายภาพที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน

ลักษณะของเกษตรกร	ค่าไคสแควร์ (χ^2)	ค่านัยสำคัญทาง สถิติ (p)	ค่า Contingency Coefficient (C)	สรุปการมีความสัมพันธ์
1. เพศ	0.036	0.897	0.010	ไม่มี
2. อายุ	2.341	0.505	0.080	ไม่มี
3. ระดับการศึกษา	2.310	0.315	0.080	ไม่มี
4. จำนวนสมาชิกใน ครัวเรือน	0.537	0.516	0.040	ไม่มี
5. ประสบการณ์ก่อนการทำ เกษตรแบบผสมผสาน	7.798*	0.020	0.147	มี

* $p < 0.05$

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

The 5th STOU Graduate Research Conference

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกรกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อความสำเร็จของการทำเกษตรแบบผสมผสาน (ตารางที่ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสาน กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน พบว่า ประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานมีอิทธิพลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน

ตารางที่ 3 แสดงผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของเกษตรกรกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน

ลักษณะของเกษตรกร	ค่าไคสแควร์ (χ^2)	ค่านัยสำคัญทาง สถิติ (p)	ค่า Contingency Coefficient	สรุปการมี ความสัมพันธ์
1. เพศ	2.749	0.103	0.087	ไม่มี
2. อายุ	7.240	0.065	0.140	ไม่มี
3. ระดับการศึกษา	0.969	0.616	0.052	ไม่มี
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	0.103	0.807	0.017	ไม่มี
5. ประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบ ผสมผสาน	13.144*	0.001	0.189	มี

* $p < 0.05$

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกรกับปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน (ตารางที่ 4) ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานกับปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน พบว่า เพศและประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานมีอิทธิพลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

The 5th STOU Graduate Research Conference

ตารางที่ 4 แสดงผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของเกษตรกรกับปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน

ลักษณะของเกษตรกร	ค่าไคสแควร์ (χ^2)	ค่านัยสำคัญทางสถิติ (p)	ค่า Contingency Coefficient	สรุปการมีความสัมพันธ์
1. เพศ	11.005*	0.001	0.171	มี
2. อายุ	6.813	0.078	0.136	ไม่มี
3. ระดับการศึกษา	1.624	0.444	0.067	ไม่มี
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	0.315	0.649	0.030	ไม่มี
5. ประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสาน	6.998*	0.030	0.139	มี

* $p < 0.05$

อภิปรายผลการวิจัย

ระบบเกษตรแบบผสมผสานนั้น ถึงแม้เกษตรกรจะมีการดำเนินการกันมาช้านานแล้วก็ตาม แต่ลักษณะของการดำเนินการยังมีความแตกต่างกันไป แล้วแต่การจะนำองค์ประกอบต่างๆมาผสมผสานกันมากน้อยแค่ไหน และผสมผสานในรูปแบบใด อย่างไรก็ตาม การศึกษารายละเอียดเชิงวิชาการในด้านความหมาย ความหลากหลายของรูปแบบในด้านนี้ยังไม่มีมาก เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาด้านกิจกรรมเดี่ยวๆ ไม่ว่าจะเป็นพืช หรือปลาก็ตาม ในที่นี้ได้ทำการศึกษาคำแนะนำการเกษตรแบบผสมผสานโดยยึดการแบ่งตามประเภทของพืชสำคัญเป็นหลัก (สถาบันวิจัยและพัฒนา 2555) โดยยึดไม้ยืนต้น คือ ขางพารา เป็นพืชหลัก และผสมผสานกิจกรรม ระหว่างพืชกับพืช ได้แก่ การปลูกพืชร่วมในสวนขางพารา ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรให้ความสำคัญต่อบ้างปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ให้ความสำคัญมากที่สุด 5 ลำดับแรกคือ การทำเกษตรแบบผสมผสานจะทำให้ครอบครัวบริโภคอาหารปลอดภัยมากขึ้น, การทำเกษตรแบบผสมผสานทำให้สามารถพัฒนาการทำเกษตรได้ดียิ่งขึ้น, การทำเกษตรแบบผสมผสานจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิม, การทำเกษตรแบบผสมผสานสามารถลดค่าใช้จ่ายด้านอาชีพของครอบครัวลงได้ และการทำเกษตรแบบผสมผสานช่วยลดต้นทุนให้ท่านได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของบุญมาก พ่ออามาตย์ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการผลิตและการตลาดเพื่อเพิ่มรายได้ของเกษตรกร: กรณีศึกษา เกษตรกรผู้ปลูกขางพาราในอำเภอนิคมน้ำอ่าว จังหวัดมุกดาหาร พบว่าการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกขางพาราในอำเภอนิคมน้ำอ่าว จังหวัดมุกดาหาร เกษตรกรจะเพิ่มรายได้โดยการปลูกพืชแซมขาง และพืชร่วมขาง พืชที่ปลูกได้แก่ พืชผัก ข้าวโพด ไม้ดอกไม้ประดับ และหอย และสอดคล้องกับงานวิจัยของบัญชา พุทธวาสรี (2547) ได้ศึกษาเรื่อง การตัดสินใจทำการเกษตรระบบไร่นาสวนผสมตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ พบว่า การตัดสินใจทำไร่นาสวนผสมตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่มีเหตุผลหลายประการ คือ เพิ่ม

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

The 5th STOU Graduate Research Conference

รายได้ในครัวเรือน ลดความเสี่ยงจากการทำนา ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรมากที่สุดคือ ปัจจัยทางด้านกายภาพ ซึ่งให้ความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ให้ความสำคัญมากที่สุด 5 ลำดับแรกคือ ความอุดมสมบูรณ์ของสภาพดินบริเวณที่ทำเกษตร, สภาพพื้นที่ที่มีความสูงต่ำเหมาะสม, พันธุ์พืชที่ปลูกต้องมีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่, ความพอเพียงของแหล่งน้ำที่จะใช้ในการปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี, การใช้ประโยชน์พื้นที่ปลูกยางพาราปลูกพืชร่วมที่เหมาะสมกับพื้นที่ และเมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานกับปัจจัยด้านกายภาพที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน พบว่า ประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานมีอิทธิพลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร สอดคล้องกับงานวิจัยของวันชัย พละไกร (2550) ด้านปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ประกอบด้วยแหล่งน้ำธรรมชาติและบ่อน้ำบาดาล พันธุ์พืชและไม้ยืนต้น และพืชตามฤดูกาล รองลงมาคือปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม และอันดับสามคือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ซึ่งให้ความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างน้อยทั้ง 2 ด้าน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมมีความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย เมื่อพิจารณา พบว่าเกษตรกรให้ความสำคัญต่อปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานทางด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับค่อนข้างมาก คือ การทำเกษตรแบบผสมผสานมีความเหมาะสมกับขนาดของพื้นที่ถือครอง, การใช้แรงงานภายในครัวเรือนของเกษตรกร ปลูกและดูแลพืชร่วมโดยไม่จ้างแรงงานภายนอก ส่วนข้อที่ให้ความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย คือ ความเหมาะสมของราคาผลผลิต, การได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาครัฐ และเมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน พบว่า ประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานมีอิทธิพลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน สอดคล้องกับงานวิจัยของवल्लภ พรหมทอง (2551) เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีแรงงานในครอบครัว 2-3 คน มีพื้นที่เฉลี่ย ประมาณ 10 ไร่ และพื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นของตนเอง รวมทั้งเป็นสมาชิกสถาบันทางการเกษตร ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร พบว่า อายุ รายได้ จำนวนพื้นที่ถือครองทำการเกษตร ระดับการศึกษา การเป็นสมาชิกสถาบันทางการเกษตร ความเพียงพอของรายได้ต่อการครองชีพ และลักษณะพื้นที่ถือครองทางการเกษตรมีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร ฤดูกาล ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยภาพรวมมีความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย เมื่อพิจารณา พบว่า เกษตรกรให้ความสำคัญต่อปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่อยู่ในระดับค่อนข้างน้อย ส่วนที่ให้ความสำคัญอยู่ในระดับค่อนข้างมากคือ การได้รับการสนับสนุนแรงงานปลูกพืชร่วมจากครอบครัว และการได้รับความรู้และประสบการณ์ในการปลูกพืชร่วมจากเพื่อนเกษตรกร สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐกฤตา ศรีสุขงค์ (2555) เกษตรกรมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้าน ส่วนอื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับค่อนข้างน้อยทั้งหมด และเมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานกับปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบ

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

The 5th STOU Graduate Research Conference

ผสมผสาน พบว่า เพศและประสบการณ์ก่อนการทำเกษตรแบบผสมผสานมีอิทธิพลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสาน สอดคล้องกับผลการศึกษาของอนุรักษ์ อินทตสิงห์ (2550) เกษตรกรมีความคิดเห็นในการตัดสินใจทำการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรอยู่ในระดับปานกลาง และในรายด้านพบว่า ด้านสังคมและวัฒนธรรม อยู่ในระดับมาก ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรพบว่า สามารถร่วมกันพิจารณาการตัดสินใจทำการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรได้ถึงร้อยละ 39 เพียง 3 ตัวแปร คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการส่งเสริมและการสื่อสาร และด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าการหันมาทำเกษตรแบบผสมผสานแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่งผลให้เกษตรกรสวนยางพารา มีรายได้ตลอดทั้งปีและมีรายได้เพิ่มขึ้น และเป็นการสร้างสมดุลที่เหมาะสมกับความต้องการของตลาด เกษตรกรสามารถนำเอาปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่เสียเงินทองซื้อมา เมื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เกษตรกรก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้บนพื้นฐานของความยั่งยืน โดยมีปัจจัยพื้นฐานสำหรับดำรงชีพที่ผลิตได้เอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้ต่อเจ้าหน้าที่

1. เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ถ่ายทอดความเข้าใจในองค์ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรแบบผสมผสานให้กับเกษตรกรต้องถ่ายทอดประโยชน์ที่ได้ที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งจะสามารถจูงใจให้เกษตรกรหันมาทำเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น จากผลการศึกษาที่พบว่าเกษตรกรยังขาดความรู้ที่ถูกต้องในการทำเกษตรจากเจ้าหน้าที่ แต่เกษตรกรจะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลในครอบครัวและเพื่อนบ้าน ซึ่งอาจจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องก็ได้
2. ในการจัดสรรพื้นที่ของรัฐ รัฐควรจัดสรรเนื้อที่ที่เหมาะสมกับจำนวนสมาชิกในครัวเรือน คือ 6-10 ไร่ ต่อ 1 ครัวเรือน มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนตั้งแต่ 4 คน ลงมา จากผลการศึกษาที่พบว่า ในการทำเกษตรแบบผสมผสานจำนวนเนื้อที่ที่เหมาะสมในการทำเกษตร คือ 6-10 ไร่ ต่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนไม่เกิน 4 คน เพราะจะทำให้แรงงานไม่ขาดแคลน มีการจัดการทรัพยากรและปัจจัยได้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด
3. รัฐควรส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชผสมผสานในเชิงพาณิชย์ และหาตลาดรองรับผลผลิตให้กับเกษตรกร จากผลการศึกษาที่พบว่า ผลผลิตของเกษตรกรยังไม่มีตลาดรองรับที่แน่นอนทำให้เกษตรกรต้องจำหน่ายผลผลิตผ่านพ่อค้าคนกลางทำให้ผลผลิตมีราคาตกต่ำและไม่คุ้มค่ากับการลงทุน
4. ส่งเสริมให้เกษตรกรมีการทำเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น เพื่อให้มีรายได้เพิ่มนอกเหนือจากพืชหลัก จากผลการศึกษาที่พบว่า การทำเกษตรแบบผสมผสานสามารถเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรในช่วงที่ไม่มีรายได้จากพืชหลัก ทำให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดทั้งปี นอกจากนี้การทำเกษตรแบบผสมผสานช่วยลดต้นทุนได้ เช่น การปลูกพืชระหว่างแถวยางสามารถลดต้นทุนค่ากำจัดวัชพืชและแมลงได้ มีการใช้สารเคมีน้อยลง ใช้วิธีการรักษาความสมดุลของธรรมชาติ นอกจากนี้ยังทำให้สุขภาพแข็งแรงเนื่องจากไม่ต้องสัมผัสกับสารเคมีทำให้ค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลลดลง
5. ผลการศึกษานำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการทำเกษตรแบบผสมผสานได้
6. เพื่อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรให้ทำเกษตรแบบผสมผสาน

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 5

The 5th STOU Graduate Research Conference

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบการทำเกษตรแบบผสมผสานให้เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อจะได้นำผลการศึกษามาใช้ในการวางแผนการบริหารจัดการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมต่อไป
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรผู้ที่ทำเกษตรแบบผสมผสานและผู้ที่ไม่ทำเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อจะได้นำผลการศึกษามาเป็นแนวทางในการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้เกษตรกรได้อย่างถูกต้องต่อไป
3. ควรทำการศึกษาเรื่อง การตัดสินใจปลูกพืชผสมผสานในสวนยางพารา ในพื้นที่อื่นๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน
4. ควรทำการศึกษาเรื่อง ปัญหาและอุปสรรค ที่มีผลต่อการดำเนินงานในการปลูกพืชผสมผสานในสวนยางพารา ควรทำการศึกษาเรื่อง พืชชนิดไหนบ้างที่สามารถปลูกในสวนยางพาราได้ เพื่อเป็นองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรในการตัดสินใจปลูก

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐกฤตา ศรีสุขยงค์. (2555). การทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- บัญชา พุทธวาศรี. (2547). การตัดสินใจทำการเกษตรระบบ ไร่สวนผสมตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ ของเกษตรกรในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต). ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- บุญมาก พ่ออามาตย์. (2552). การพัฒนาการผลิตและการตลาดเพื่อเพิ่มรายได้ของเกษตรกร: กรณีศึกษา เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราในอำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาเกษตรศาสตร์การพัฒนาศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.
- วันชัย พละไกร. (2550). ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา บ้านคำแย ตำบลสามสิบ อำเภอวังสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.
- วัลลภ พรหมทอง. (2551). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ปทุมธานี.
- สถาบันวิจัยและพัฒนา. (2555). “เกษตรเพื่อชีวิต” สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- อนุรักษ อินทตังสิทธิ์. (2550). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกรในอำเภอเมือง นครนายก จังหวัดนครนายก (วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). สาขาการจัดการทั่วไป บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.